

SROVNÁVACÍ GRAMATIKA JIHOSLOVANSKÝCH JAZYK ó studijní materiál

ZÁJMENA:

Zájmena osobní:

troj lenný systém OZ, 1. a 2. osoba není rodov diferencována (s výjimkou plurálu ve Sl), 3. osoba ano:

Sl:	sg. jaz ó ti ó on/ona/ono	pl. mi/me ó vi/ve ó oni/one/ona
SH:	sg. ja ó ti ó on/ona/ono	pl. mi ó vi ó oni/one/ona
M:	sg. jas ó ti ó toj/taa/toa (knifl. on/ona/ono)	pl. nie ó vie ó tie (knifl. oni)
B:	sg. az ó ti ó toj/tja/to	pl. nie ó vie ó te

B a M ó zdvojování OZ v nep ímých pádech, tj. spojení plného a krátkého tvaru v A a D: p .
Na tebe ti e lesno; Go vidov nego.

Zájmena ukazovací:

Funkce deiktická ó prostorová vzdálenost p edm tu vzhledem k mluv ímu (tento/tamten d m);

Funkce anaforická ó odkazování na p edm t, o kterém se v textu jifl hovo ilo (ten/onen d m; k p edchází výpov di odkazuje to);

Funkce gramatická (preparativní) ó zástupné slovo, jehofl pomocí je do pozice v tného lenu uvád na n jaká vedlej-í v ta (ten, kdo koupil tu kytici...).

B ó dvoj lenný systém, **M, S, H a Sl** troj lenný systém demonstrativ, p i anaforickém uflití možná redukce na dvoj lenný.

B:

deixe ó *tozi/toja* : *onzi/onja*

anafora ó *tozi/toja*, p edchází výpov : *tova*

gramatika ó *tova*

M:

deixe ó *ovoj* : *toj* : *onoj*

anafora ó *toj* (*ovoj*, *onoj* p íznakové), p edchází výpov : *toa*

gramatika ó *toj*, *onoj*

S, H:

deixe ó *ovaj* : *taj* : *onaj*

anafora ó *taj* (*ovaj*, *onaj* p íznakové), p edchází výpov : *to*

gramatika ó *taj*, *onaj*

Sl:

deixe ó *tale* : *ta* : *tisti/tistile*

anafora ó *ta*, *tisti*, p edchází výpov : *ta*

gramatika ó *tale*

Nep íznakové deiktické tvary: **B:** *tozi/toja*, **M:** *toj*, **S, H:** *taj*, **Sl:** *ta*.

Zájmena p ivlast ovací:

Na slovanském jihu typické pro 3. os. uflití adjektivních posesiv:

Sl: *njegov, njen, njihov* (du. *njun*)

S, H: *njegov, nje(zi)n, njihov*

M: *negov, nejzin, nivni* (nesklonné, ale rodov prom nné tvary)

B: *negov, nein, tehen* (nesklonné, ale rodov prom nné tvary)

Charakteristické je uflití dativu os. zájmen v posesivní funkci (jen ve **Sl** periferní):

S, H: *Majka mi jo-nije do-la.*

B: *fili-tata im sa novi.*

M: *Mafti e ovde.*

Zájmena tázací a neur itá:

protiklad *jaký x který* (n jaký x n který)

který vy le uje substanci z mnofliny podobných substancí (individualizující význam);

jaký vy le uje p íznak (a jeho prost ednictvím pak substanci) z mnofliny druhových p íznak .

Které -aty si oble e-? x *Jaké -aty si oble e-?*

Jaký má v obecn j-í význam, stejn i v **Sl:** *kateri x kak-en*, **B:** *koj x kak v*, **M:** *koj x kakov*

V **S a H** *koji* proniká do sféry *kakov* a má obecn j-í význam.

ÍSLOVKY:

íslovky jsou v zásad ohebné slovní druhy, ale zejména n které základní se chovají jako neohebné.

íslovka ozna ující po et 1:

rozli-uje rody, má i tvar plurálu (ve spojení s plurálii tantum).

B: edin (-in spol. s VSJ a LS)

M: eden

Sl: eden, en (ein)

S, H: jedan (spol. se ZSJ)

S, H, Sl: sklo ování jako ukazovací zájmeno taj/ta.

íslovka ozna ující po et 2:

ve v-ech jazycích dva tvary:

B, M, S^e, Sl: dva : dve

H, S^{ije}: dva : dvije

Rodový protiklad:

S, H: m./n. : f. (spolu s VSJ a LS)

B, M, Sl: m. : n./f. (spolu s i Sn)

Deklinace obou tvar je v **Sl** totofná (NA *dva : dve*, GL *dveh*, DI *dvema*, viz téfl ó NA *dva : dv*, GL *dvou*, DI *dv ma*), v **S a H** se rozli-uje (NA *dva : dve/dvije*, G *dvaju : dveju/dviju*, DLI *dvama : dvema/dvjema* starý duálový charakter deklinace).

íslovky oznaující po et 3 a 4:

H, S, B, M: *tri, etiri*.

Pouze **Sl** rozlišuje rod: m. *trije, -tirje* : n./f. *tri, -tiri*.

Sklo ování se u **S a H** vyrovnalo íslovce 2, rozdíl je jen v tzv. tematickém vokálu (G *triju, etiriju*, D *trima, etirima*).

Sl ó podobn , ale zachován rozdíl v DI, což souvisí s duálovým tvarem ísl. 2 (G *treh, -tirih*, D *trem, -tirim*).

Tvary substantiv ve spojení s íslovkami 2, 3, 4:

Sl: 2 + duál, 3, 4 + plurál

S, H: 2, 3, 4 + Gsg

B, M: 2, 3, 4 + -a (m., tzv. numerativ) nebo plurál (n., f., m. personická ó zde ve spojení dvama, trima, etirima // dvajca, trojca, etvorica)

íslovky oznaující po et 5 a vý-e:

5, 6, 9, 10:

Sl, H, S, B, M: *pet, -est, devet, deset*

7, 8:

B, Sl: *sedem, osem*

M: *sedum, osum*

S, H: *sedam, osam*

B, M, ale i S a H ó nesklonnost t chto íslovek.

Sl ó tvary plurálu s vokálem /i/ ó NA *pet*, GL *petih*, D *petim*, I *petimi*.

100:

sto ó nesklonná, v **S a H** ó téfl tvar *stotina*, který se sklo uje; **Sl** ó *sto* se sklo uje jako *pet*: *stotih, stotim*...

200, 500:

Na rozdíl od , kde se sklo ují ob ásti, u JSJ se tyto íslovky nesklo ují.

Personi nost maskulin ve spojení s íslovkami se odráflí v-ude krom **Sl**: dvojica, petorica, desetorica + Gpl. Tato maskulina se v-ak mohou pojít i s obvyklými íslovkovými tvary.

SLOVESA:

U sloves rozli-ujeme tyto kategorie:

vid (d ó nd)

slovesný rod (akt ó pas)

jmenný rod (m. f. n. ó jen u n kterých tvar sloves)

osoba (1. 2. 3.)

as (prézens ó futurum ó préteritum jako základ + dal-í možnosti)

zp sob (indikativ ó imperativ ó kondicionál /optativ v **S, H**, nep ímá výpov v **B, M**)

1. osoba:

Mluv í ó implikuje rysy Komunikátor, Personi nost, Subjekt;

1pl ásto funguje v transponovaném uflítí ó pluralis majestaticus; autorský plurál (v daném kontextu je schopen implikovat i adresáta, proto není nevhodný).

2. osoba:

Adresát ó implikuje rysy Komunikátor, Personi nost, Subjekt;

n kdy substituuje 1sg (nap . **B** *Po-k sno idva tolkova narod, e prosto njama k de da legne-ili sedne*→)

2pl ó kolektivní adresát nebo vykání;

2sg ó m fle mít zobecn ný význam (nap . *S poctivostí nejdál dojde*; **SI** *Dela-kot konj vse leto, to a pa pobije v petih minutah*);

3. osoba:

Nekomunikátor ó není vylou en p íznak Personi nost, Subjekt;

zvlá-tní uflítí ó kontakt s malým dít em, ili substituuje 2sg;

obecný charakter subjektu ó konstrukce s podm tem lov k (**SI** *lovek*, **H** *ovjek*, **S, M, B** *ovek*) (nap . **SI** *lovek je iz njihovega pisanja dobil vtis*; **H** *Najgore je prvih pet godina, a onda se ovjek privikne*; **B** *ovek mođe da poludee!*)

3. os. reflex. ó Personi nost, implikuje rys Subjekt ó tzv. nespecifikovaný personální subjekt (nap . **S, H** *Ide se nizbrdo*; **SI** *Tod se hodi na Triglav*)

Systém as

Zákl. ve v-ech slovan. jaz. je troj lenný systém ve vztahu k okamfiku promluvy (préteritum ó prézens ó futurum).

Tomu odpovídá **SI; S, H, B a M** mají sloflit j-í systém minulých as (v . jednoduchých as aoristu a imperfekta);

V-echny jazyky mají téfl antepréteritum (= pluskvamperfektum), cofl je vedlej-í relativní as v rovin minulé. V rovin budoucí mu odpovídá futurum II s významem p edbudoucím, které nemá jen **SI**.

Základním protikladem je protiklad as minulých proti neminulým.

Minulé asy ó lokalizace d je/stavu p ed okamfikiem promluvy;

šNeminulě asy ó lokalizace d je/stavu v rovin nikoli minulé;

Nedokonavý prézens ó okamfik promluvy;

Dokonavý prézens ó lze zobecnit jen jako lokalizace d je/stavu v rovin nikoli minulé;

Dokonavé i nedokonavé futurum ó lokalizace d je/stavu po okamfiku promluvy;

Dokonavý prézens ve významu futurálním ó lokalizace d je/stavu po okamfiku promluvy; kontextový význam asové následnosti d je vzhledem k n jakému asovému orientátoru.

1. Prézenní konjugace

Syntetický charakter, odlišnosti jsou v podobě konjugací v závislosti na tematickém vokálu:

Celý jih má 3 typy s vokály /e/, /a/, /i/ (viz i): p. *bere—ó peva—ó nosi—*.

1sg: **-m** (SI, H, S, M) nebo **(-a)-m/-a** (B)

2sg: **-š**, pouze u *být* je stará koncovka **-si** (S, H: *jesi/si*, SI, M, B: *si*)

1pl: **-m** (B), **-me** (B u sloves s **-m** v 1sg, M), **-mo** (SI, H, S)

2pl: **-te**, SI u starých atematických sloves i **-ste** (daste, veste)

3sg: **nulová** koncovka (SI, H, S, B, M) *ó dela, pi—e, ita, moli, vika*

3pl: **vokální** koncovka (SI, H, S) *ó delajo, pi—u, itaju* nebo **-t** (B, M) *ó moljat, vikaat*

Specifikum slovesa *být*:

S a H *ó* tvary *p ízvu né* (ortotonické) vers. *nep ízvu né* (enklitické):

jesam, jesi, jest(e); jesmo, jeste, jesu x sam, si, je; smo, ste, su

Alternace prezenního základu u sloves s inf. kmenem na velární konsonant:

M *ó* odstranění alternací (*pe am, pe e—, pe at; moflam, mofle—, moflat*)

SI, H a S *ó* odstranění alternace v 1sg (*pe em, pe e—; moflem, mofle—*), 3pl v-ak *peko/peku, mogo/mogu*

B *ó* alternace zachována (*peka, pe e—, pekat; moga, mofle—, mogat*)

2. Futurum

Slovanský jih se výrazně liší od severu; nemá totiž tvarové rozdíly mezi dok. a nedok.

futurem (srov. **R** *budu pisa /napi—u* nebo *budu psát/napí—u* x **SI** *bom pisal/bom napisal*, **H** *pisat u/napisat u* nebo **B** *-te pi—a/-te napi—a*).

Kromě **SI** se futurum tvoří spojením s modálním slovesem *chtít*, v záporu pak v n kterých případech *nemít*:

H, S: *u, e—, e; emo, ete, e / ne u... + inf.*

B: *-te* (jde o neohebnou částici) / *njama da + prez.*

M: *kœ* (jde o neohebnou částici) / *nema da + prez.*

SI: *bom, bo—, bo; bova, bosta, bosta; bomo, boste, bojo/bodo / ne bom... + l-ové p í .*

Dok. prezens má futurální význam jen ve vedlejších v t jako tzv. závislé futurum:

B *Toj —te si kupi knjigata, kojato si izbere; H Pogovorit emo o tome, kad do e—*

Futurum II (futurum exactum):

Tzv. závislý budoucí čas, který vystupuje ve vedlejších v tách a vyjad uje nej ast jí d j p edcházející jinému d jí v budoucnosti, n kdy ale i d j soub řný nebo následný po n jakém d jí v budoucnosti. Vyskytuje se jen v **H, S a B**.

Tvorba: l-ové p í estí +

- pomocné sloveso *být* ve futurálním tvaru *budem, bude—...* (S, H)
- pomocné sloveso *být* ve složeném futurálním tvaru *-te s m/b da, —te si/b de—* (B)

Minulé futurum (futurum praeteriti):

B: b de-te vreme v minaloto

vyjad uje, fle mluv í m l v minulosti v plánu n co vykonat, co by ale k momentu v minulosti realizované promluvy bylo vlastn v budoucnosti (**B** ó *-tjah da pi-a, -te-e da pi-e-...* / *njama-e da pi-a, njama-e da pi-e-...*; **M** ó *køe odev, køe ode-e...* / *ne køe odev, ne køe ode-e...*)

Minulé futurum neur ité (futurum exactum praeteriti):

B: b de-te neopredeleno vreme v minaloto

vyjad uje d j ve vztahu k n jakému minulému d ji budoucí, ale fakticky d j minulý (jen **B** ó *-tjah da s m hodil, -te-e da si hodil...*)

3a. Opisné asy minulé

Préteritum (perfektum):

Hlavní, ale asov blíffe nespecifikovaný d j minulý.

Tvorba: Slovanský jih uflívá l-ového p í estí + pomocného slovesa *být*, **M** bez p.s. v 3sg/pl (jako); v **B** bez p.s. referativní modus (zp sob nep ímé výpov dí), ili rozli-uje význam.

S, H: Na otázku lze odpov d t pomocným slovesem (*Jesi li uspio? ó Jesam.*)

Tvo ení záporu: negativní ástice se p ipojuje k pomocnému slovesu (*Ta nisem ital; To nisam itao; Toa ne sum el; Tova ne s m el*) x (*To jsem ne etl*)

Sg ó rodové rozdíly (**0** ó **a** ó **o**); Pl ó taktéfl (**i** ó **e** ó **a**), s výjimkou **B** (jen **-i**) a **M** (jen **-e**).

Antepreteritum (pluskvamperfektum):

Vedlej-í d j minulý, který p edchází jinému d ji; m fle znamenat i výsledek minulého d je vztafeného k minulosti. Na slovanském jihu flivý jev, v se poci uje jako archaický (*U inil, jak byl slíbil*).

Tvorba: **Sl, H, S** ó l-ové p í estí + perfektum slovesa *být* (**S, H** *On je bio radio*); **B, M** ó l-ové p í estí + aorist slovesa *být* (**B, M** *Toj be-e rabotil*)

3b. Prosté asy minulé

P ítomné v jazycích slovanského jihu, s výjimkou **Sl**. flivé v-ak jen v **B** a **M**. V **S** a **H** se vyskytují v star-ím spisovném jazyce, v sou asnosti jen tam, kde mají oporu v ná e í, a to spí-e mezi Srby a ernohorci. Imperfektum je v-ak na ústupu i tam a poci uje se jako knifní tvar.

Aorist:

B ó minalo sv r-eno vreme, **M** ó minato opredeleno svr-eno vreme

Základní tvar vyjad ující d j p edcházející okamfliku promluvy a vázaný na ur ité konkrétní momenty v minulosti. Tvo í se od sloves obou vid , dominují v-ak slovesa dokonavá, a od slovesného základu minulého. Tvarový synkretismus v 2 a 3sg:

B: *-h, 0, 0; -hme, -hte, -ha*

M: *-v, 0, 0; -vme, -vte, -(j)a*

S, H: *-h, 0, 0; -smo, -ste, --e*

Imperfektum:

B ó minalo nesvr-eno vreme, **M** ó minato opredeljeno nesvr-eno vreme

Vyjaduje minulý d j soubřný s n jakým minulým orientačním momentem. Tvoří se téměř výhradně od sloves nedokonavých, od slovesného základu přítomného, koncovky jsou prakticky totožné s aoristem.

B: -h, --e, --e; -hme, -hte, -ha

M: -v, --e, --e; -vme, -vte, -(j)a

S, H: -h, --e, --e; -smo, -ste, -hu

Systém mod (zp sob) ó protiklad indikativu, imperativu a kondicionálu.

1. Imperativ:

Tvar, který označuje, že d j je ze strany nositele mluvícím oekávaný.

Vlastní tvary imperativní jsou 2sg/pl, **SI** též 2du:

2sg: 0/-i/-j

2pl: -te p iipojené k sg. tvaru (aglutinační tvoení); **B** a **M** (ale i) v-ak mají specif. koncovku signalizující 2pl a navíc imp.: -ete (p . **H, S** *nosi ó nosite* x **B** *nosi ó nosete*)

1pl: -mo p iipojené k sg. tvaru (**SI, H, S**); **B, M** ó *da* + **1pl ind.** (*da pi-em; da odime*), **B, S, H** možně i opisně konstrukce s **daj** (*daj da ve eramo! daj da otidem!*) nebo s vybízecí částí **hajde!** (**M ajde!**) (*hajde da ve eramo/ve erjame!*)

3sg/pl: nepřímá výzva

- spojení výzvové části **SI naj, H, S, B, M neka, da, neka da** (*nech , a*)/ p vodně ze slovesa *nechat/* s **3 os. ind. prez.**

- záporný imperativ: obecně nedok. tvary více než dok. (*házej! x neházej!; ho ! x neházej!*)

- jsl. jaz. ó spíše opisná podoba: **B nedej/te/ da** + **ind.**, **M, S, H nemoj/te/ da** + **ind.**, **S, H nemoj/te/** + **inf.**

2. Kondicionál:

Tvar, který vyjaduje d j možný nebo něm podmíněný. Analytický kondicionál se tvoří z aoristových tvarů pomocného slovesa **být** a **l-ového p í estí**. Tento kondicionál je ve vedlejších v tách na jsl. prostoru upozaděn ve prospěch modálních nepříznačového indikativu, zvláště ve spojení s *da*.

V **M** a **SI** má pomocné sloveso *být* podobu neohebné části **bi**;

H, S, B ó ohebné tvary, ale synkretismus 2. a 3. os. sg

(**S, H bih, bi, bi; bismo, biste, bi; B bih, bi, bi; bihme, bihte, biha**)

B a **M** nerozliují kond. p ítomný a minulý, kdežto:

S, H: *itao bih* x *bio bih itao* (okrajové)

SI: *delal bi* x *delal bi bil*

Slovesná adjektiva inná (p í estí) a p echodníky

	prézentní part.	préteritální part.	prézentní p ech.	préteritální p ech.
SI	<i>delajo</i>	<i>delav-i</i> (knifl)	<i>delajo /gledaje</i>	<i>delav-i/gledav-i</i>
H, S	x	x	<i>gledaju i</i>	<i>gledav-i</i>
M	x	x	<i>vikajkøi</i>	x
B	<i>nose-t</i>	x	<i>nosejki</i>	x
()	<i>d lající</i>	<i>ud lav-í</i> (knifl)	<i>nes-a/-ouc/-ouce</i> (knifl)	<i>p ines-0/-i/-e</i> (knifl)

Infinitiv a supinum

Infinitiv není v **B** a **M**, v **S** a v men-í mí e i v **H** je v n kterých konstrukcích nahrazován indikativním tvarem. Jen **SI** má jako jediný slov. jaz. opozici inf. x sup. Inf. má vokalické zakon ení **-ti** (v tomu bylo téfl, ale ve 2. pol. 20. století do-lo ke zm n na **-t**). **SI** má opozici **-ti** (inf.) x **-t** (sup.). V **B** tzv. zkrácený tvar infinitivu (inf. základ), p edev-ím v záporném imperativu typu *nedej pisa*.

P ÍSLOVCE (ADVERBIA; H, S, M PRILOZI; B NARE IJA)

Neohebný plnovýznamový slovní druh ozna ující p edev-ím **místní** (*tam, tady, daleko, dole, vzadu* aj.), **asové** (*zítra, pozd , dnes, ve er, te* aj.), **zp sobové** (v . **mnořství a míry**: *vesele, esky, ml ky, dob e* aj.; *hodn , málo, úpln , v bec* aj.) a **p í inné** (*náhodou, hlady, smíchy, navzdory, schváln* aj.) **okolnosti**, za nichfl se realizuje obsah slovesa, platí obsah adjektiva nebo jiného adverbia.

Formální hledisko: p íslovce p vodní (nemotivovaná) x nep vodní (motivovaná)

P .: **S** *esto, ju e, rano, pre* x *no u, danas, leti, dobro, malo, zanimljivo*

Adverbia vzniklá z *kvalifika ních adjektiv* je mořno stup ovat, to v-ak není vyjad ování kvalit gramatických, nýbrfl lexikáln -sémantických:

dob e ó lépe ó nejlépe H, S dobro ó bolje ó najbolje B dobre ó po-dobre ó naj-dobre

N která p íslovce se vnímají spí-e jako ástice. Jsou to taková p íslovce, na n fl se nelze zeptat b flnými otázkami typu *kde? kam? pro ? kolik? jak? ó ve , bar, ba- , ak, evo, eno, gotovo* apod. N která pat í mezi tzv. **v tná adverbia** = komentují obsah celé v ty, tj. mají funkci **modifikátor** *ó bohufel; istina, sre om, me utim* apod.

ÁSTICE (PARTIKULE; H ESTICE/RIJE CE; S RE CE; M ESTI KI; B ASTICI)

Neohebný neplnovýznamový slovní druh. Jinak e eno jde o taková synsémantika, která nemají spojkový nebo p edlořkový charakter.

Na základ jejich funkce a formálních vlastností lze rozli-ovat ástice **modální** (*asi, snad, mořná* aj.), **intenzifika ní** (*velmi, hodn , zcela* aj. ó viz téfl m rová adverbia), **vytýkací** (*jenom, rovn fl, jedin , také* aj.), **modifika ní** (primárn p íslu-ejí jiným slovním druh m: *ale, tedy/teda, hezky, prost* aj.)*, **odpov ové** (*ano, jo, ne; da, ne, jest/e/; njama* aj.), **nega ní** (*ne/nikoli*) a **p ací/optativní** (*kéřt; neka*).

P .: Ty jsi ale trouba! To je teda nad lení! A te to hezky vyklop! Prost to ud lej!

P EDLOFKY (PREPOZICE; H PRIJEDLOZI; S, M, B PREDLOZI)

Neohebný neplnovýznamový slovní druh, vyjad uje p edev-ím povahu vzťahu jména ke slovesu nebo k jinému jménu ve v t . Podle spojitelnosti d líme p edlofky na **genitivní, dativní, akuzativní, lokálové a instrumentálové**. N které jsou spojitelné s více pády (**H** *na, u, pred* aj.).

Z hlediska **p** **vodu** se p edlofky d lí na **p vodní** (pravé) a **nep vodní** (nepravé):
H, S *pod, pri, od, na, do, iz* aj. x *kraj, niz, posle, zbog, me u* aj.

Z **formálního** hlediska se d lí na **prosté** (jednoduché) a **slofené**:
H, S *pod, od, niz, posle x uzdufl, iznad, ispod* aj.

Významy p edlofek:

Prostorové (*oko, ispred*), **asové** (*prije, sredinom*), **vztahové** (*u vezi s, s obzirom na*),
p í inné (*zbog, od*) aj.

SPOJKY (KONJUNKCE; H, S VEZNICI; M SVRZNICI; B S JUZI)

Neohebný neplnovýznamový slovní druh sloufící ke spojování v t, ástí v t nebo slov.

Forma je jednoslovná (*a*), opakovaná (*nebo, nebo*), dvojitá (*bu ó nebo; ili ó ili*) nebo víceslovná (*ne tak ó jako spí-e*)

Spojky s ohledem vztah mezi spojovanými leny d líme na **sou adicí** (parataktické) a **pod adicí** (hypotaktické). Dal-í len ní viz syntax.

CITOSLOVCE (INTERJEKCE; H UZVICI/USKLICI; S UZVICI; M IZVICI; B MEfIDUMETIJA)

Neohebný slovní druh se zvlá-tními typy význam , v komunikaci jsou citoslovce pln sd lná a formáln samostatná. Z hlediska výstavby textu plní p edev-ím funkce emocionální a sociální (kontaktové). Vyjad ují se jimi nálady, pocity, city, dojmy, výzvy nebo se napodobují zvuky okolního sv ta.

1. citoslovce **pocitová** (*sláva! ach jo! proboha!* aj.)
2. citoslovce **zvukomalebná/onomatopoická** (*bác cink bé prásk* aj.)
3. citoslovce **obecn kontaktové a vybízecí** (*lov e lidi ky pánové hele mar-vi* aj.)

plác, flbu k **H** *pljus, bu* **B** *pljas, pljak*
haf! **H** *vau!* **B** *bau!*

TVO ENÍ SLOV V JIHOSLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

- **odvozování (derivace)** ó pomocí p ípon (sufixace), p edpon (prefixace) nebo obojího (prefixa n -sufixa ní postup)
- **skládání (kompozice)** ó pomocí spojení alespo dvou autosémantických slovních základ (p ední len, zadní len kompozita)

Slova **neodvozená (nemotivovaná)**, jsou-li slovotvorným základem, pak je ozna ujeme jako **motivující** x **odvozená (motivovaná)**

sufix = p ípona sufixace

prefix = p edpona prefixace

sufixy + prefixy = souhrnn **afixy**

postfix = sufix, který se p ípojuje afl na konec slova (za koncovku) (*jaký-sí, jakého-sí*)

distantní formant = stojící samostatn (*se, si: zhor-ít zhor-ít se*)

interfix, konekt = spojovací vokál p i kompozici tím tvo ení (*flivot-o-pis*), m fle být i nulový (*knih-o-tisk*)

sp efka = kompozitum, v n mfl má p ední len podobu flektivního tvaru (*lásky-plný*)

resuffixace = náhrada jednoho sufixu jiným, s jinou funkcí (*vlas-atý vlas-á*)

Pokud plní deriva ní úlohu p ímo koncovka, jde o polyfunk ní morfém a z hlediska slovotvorby jej nazýváme **koncovka/sufix**.

Sémantické hledisko:

Slovotvorné afixy význam slova bu m ní (slovn druhové za azení se p ítom m nit nemusí: *les lesník; mutace*), nebo k n mu p ídávají dal-í sémantický rys (znak) (*les lesík, psát nadepsat; modifikace*), anebo význam slova nem ní, ale p evád jí jeho obsah do jiného slovního druhu (*cvi it cvi ení; transpozice*).

Na základ povahy sémantického vztahu mezi slovem motivujícím a motivovaným **slovotvorné kategorie** (jména ínitelská, obyvatelská aj.). Každá kategorie má n kolik **slovotvorných typ** (lí-í se slovotvornými postupy nebo prost edky). Ty se navzájem lí-í svou **produktivitou**, tj. spojitelností afix s ur ítými druhy základ . Pokud n jaký afix dnes jífl nelze spojit s fládným základem, jedná se o typ neproduktivní.

Slovotvorný základ je jakákoliv jednoduchá nebo i komplikovaná struktura, která sloufílí jako motivující formace k vytvo ení nového slova.

Slovotvorný et zec (*um t rozum t srozum t srozumitelný srozumitelnost*)

1. Sufixa ní tvo ení (výb r)

a) podstatná jména

Názvy osob podle ínnosti ó jména ínitelská a konatelská

S, H: -a (*brija*) -l(a)c (*italac*) **ótelj** (*prevoditelj*), mén produktivní **ó(a)c, -nik, -ar/-i ar, -a-**; sufixy cizího p vodu: -**dfija -ist(a)**

B: -a (*ora*) **óec** (*lovec*) **óar/-jar** (*zidar*) **ótel** (*pisatel*) **ónik/-ik** (*skitnik*);

sufixy cizího p vodu: - **ik** (*zavar ik*) -**dfija/- ija** (*bojadfija, zanjat ija*) **óist, -ier** aj.

M: -a (*kopa*) **óec** (*starec*) **óar** (*ribar*) **ónik** (*nastavnik*);

sufixy cizího p vodu **ódfija/- ija** (*bozadfija, zanet ija*)

Jména podle p řvodu a p řslu-nosti ó jména obyvatelská

S, H: **-anin/- anin** (*Beogra anin, Zagrep anin, seljanin*) **-(a)c** (*Hercegovac, Finac, dinamovac, isusovac*) **óan(a)c** (*Amerikanac, Bosanac, Srbijanac*), neproduktivní **óin** (*Bugarin, Tur in, Tatarin*); sufixy cizího p řvodu: **-lija** (*Sarajlija, Sandfaklija*) **óez** (*Englez, Kinez*)

B: **óin/-anin/-janin/- anin** (*b lgarin, grafdanin, plovdiv anin, seljanin*)
óec/-anec (*indiec, planinec, sofijanec, amerikanec*)

M:

Názvy míst ó jména zem pisná (názvy zemí a stát)

S, H: **-ija** (*Albanija, Italija, Rusija, Srbija*) **óska/-ka/- ka** (*Hrvatska, Srpska, e-ka, Norve-ka, Slova ka, Gr ka*)

B: **-ija** (*Albanija, Italija, Rusija, S rbija, ehija, B lgarija*) **ósko/--ko** (*H rvatsko, Vla-ko*)

M:

Jména p echýlená

S, H: **-ica** (*u iteljica, studenticaH, kolegicaS/koleginicaH; Hrvatica, Ma arica; lavica, vu ica, ze ica*) hl. obecná a samice **-ka** (*novinarka, gra anka; Bosanka, Zagrep anka*) sonora, produktivní u obyv. **óinja** (*junakinja, ro akinja; Grkinja, ehinja, Poljakinja*) velára **ókinja** (*trgovkinja, ropkinja, pijanistkinja; Francuskinja, Kineskinja, Srpkinja*)

Mnoho profesí, stejn jako nové názvy povolání se spí-e nep echylují, podobn í p řjmení.

B: **-ka** (*gotva ka, u itelka, lekarka; grafdanka, sofijanka, ungarka; zajka*) hl. initelská, geografická **óica/-nica** (*starica, godenica, carica; l vica, v l ica*) hl. prot j-ky k **óec, -(n)ik** a samice **óinja/ókinja** (*sluginja, knjaginja, boginja; ehkinja, g rkinja, l fkinja*) hl. initelská, geografická a prot j-ek k **-0**

M:

Názvy d j ó podstatná jména slovesná

S, H: **-e (-nje/- e)** (*uvanje, slanje, lije enje; otkri e*) **-0** (*bijeg, pad, prijelaz, prijenos, izvoz*) mén produktivní **óba** (*borba*) **ónja** (*-etnja*) **óot** (*grohot*) aj.

B: **-e (-nie/-ne)** (*stradanie, udarenie, re-enie; re-avane, prodavane, spane*) **-0** (*bijeg, pad, prijelaz, prijenos, izvoz*) **óba** (*borba, veselba*) **óefl** (*g rmefl, valefl*) **óot** (*vikot*), **-ka** (*celuvka, usmivka*) aj.

-dffija/- ija (*bojadflja, zanajat ija*) **óist, -ier** aj.

M:

Jména zdrobn lá

S, H: **-i /- i** (*gradi , golubi , nosi , sin i ; inovni i ^{hanl.}*) **óica/- ica** (*glavica, mamica, knjiflca, djevoj ica, ma kica; klup ica, gran ica*) **óce** (*jajce, zvonce, groce*) mén produktivní **-ak** (*golubak, an elak, avolak*)

(eské **óek** je produktivn j-í nefl sch. **-ak**, sch. **óica** odpovídá co do produktivity es. **-ka**)

B: **óec** (*bratec, d fdec, vetrec*) **óka** (*gradinka, buzka, l fl ka*) **óica/- ica** (*glavica, r ica; kr v ica*) **óce** (*selce, krilce, mlekce*)

M:

b) p řídavná jména

P řídavná jména individuáln p řivlast ovací

S, H: **-ov/-ev** (*bratov, gospodarov/-ev, o ev; volkswagenov, sun ev*) **óin** (*flenin, tatin, bakin; akademijin, mati in*)

B: **-ov/-ev** (*bratov, i ov, Iliev*) **óin** (*flenin, maj in, ba-tin, Mariin, Ivan in*)

c) slovesa

Deadjektivní slovesa s významem š init jakýmõ

S, H: -i- (*oslijepiti, osladiti*) -a- (*mek-ati, ja ati*)

B: -0- (*p lnja, mokrja, istja*)

Slovesa odvozená od cizích jmen

S, H: -isa-/-ira-/-izira- (*funkcionisati/funkcionirati, promovisati/promovirati, diplomirati, [adresovati]^{disim}/adresirati, [realizovati]^{disim}/realizirati, [deklamovati]/deklamirati*)

B: -asa-/-jasa-/-osa-/-isa-/-esa- (*haresam, bojadisam, ervjasam, kr stosam, muhljasam*)
vesm s výp j ky z e tiny **óira-/-izira-** (*aboniram, angafiram, nerviram; moderniziram, realiziram*)

2. Prefixa ní tvo ení (výb r)

a) podstatná jména

P edlofkové p edpony

S, H: nad- (*nadgradnja*) pod- (*podvrsta*) ...

B: pred- (*predlog*) protiv- (*protivootrova*) ...

Hodnotící p edpony

S, H: vele- (*velegrad, velesila*) pra- (*prabaka*) ...

B: l fe- (*l fenauka*) psevd- (*psevdopatriot*) ...

b) p ídavná jména

P edpony zeslabující

S, H: na- (*naftut, nagluv/nagluh*) pri- (*priglupe*) ...

B: polu- (*polugol, polugluh*) v z- (*v zfl lt, v zgor iv*) ...

P edpony zesilující

S, H, B: pre- (*prebogat, predug; predob r, prekrasen*) ...

c) slovesa

Tvo ení dokonavých sloves, s nejr zn j-ím významem

S, H: u- uz- do- nad- iz- od- ... (*ulet/j/eti, uzdignuti, do i, nadma-iti, iskupiti, otputovati*)

B: v- v z- do- nad- iz- ot- ... (*vnesa, v zdigna, dojda, nadmina, izpija, otk sna*)

Tzv. sekundární imperfektiva

pracovat rozpracovat rozpracovávat

S, H raditi razraditi razra ivati

B rabotja razrabotja razrabotvam

Afixoidy ó vázané morfémy podobné afix m; jsou autosémantické, ale fungují jen jako slovotvorný základ, nikoliv jako samostatné slovo;

Prefixoidy: aero- auto- makro- mili- mega- hidro- euro-/evro- ...

Suffixoidy: -bus -fil -log -teka -fob ...

Radixy ó jsou blízké afixoid m, ale mohou existovat jako samostatné slovo (*sexbomba, pornofilm, folkzvezda* ...)

3. Kompozice tvoření

S, H: *jugoistok, parobrod, dobrodu-an, dangubiti ...*

B: *severozapad, d fdo bran, beloglav, sineok, Dimitrovdn ...*

4. Tvoření přejímáním z cizích jazyků

Proces přejímání cizích slov = internacionalizace

a) **Přejímky** (přijímají se do domácího jazyku, často přejímají základ + domácí afix /adaptace/)

- **přejímky citátové** (*science fiction*)

- **přejímky s příponou -ně** (*display/displej*)

- **přejímky zcela přejímá** (*digitální, ofsajd, sporadický*)

- **přejímky zcela domácnostní** (*-kola, ko-ile, and l*)

b) **Kalky** (přejímky sémantického charakteru, přejímání je pouze šablona, šablona je domácí)

(*utisak* fr. *impression*; *samovla-e* fr. *autocratie*; *asopis* n. *Zeitschrift* ...)

Internacionalismy – slova nebo výrazy užívané ve více než jednozemských jazycích určitého kulturního areálu, a to buď nadnárodní (*atlet*) nebo charakteristické pro určité místo (*tundra*) nebo uměle vytvořené z řeckých a latinských kořenů (*centimetr*).

5. Tvoření zkratk a zkratkových slov

- **iniciální zkratky** (*HDZ, ODS, SSR, BSP ...*)

- **zkratková slova** (*NAMA, HAZU, DIK, MUKL, ale i Tanjug, edok ...*)

- **zkrácená slova** (**S, H** *itd., npr.*; **B** *i t.n., napr.*; *atd., nap*)

U zkratkových slov je někdy možné připojit sufix (*GAZ* *gazík, NATO* *natovac ...*)